

Kur'ân'ın Belâgat Penceresinden Mülk Sûresi

Sûrat al-Mulk from the Perspective of Qur'ânic Eloquence

Cemal SANDIKCI*

Öz

Bu makale Kur'ân-ı Kerîm'in 67. sûresi olan Mülk sûresini konu edinmektedir. Bu merkezde gerek belâgat âlimlerinin gerekse müfessirlerin bu sûrede yer alan âyetlerle ilgili değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Ayrıca âlimlerin bu sûrede yer alan âyetlerin belâgat ilminin hangi alt dalları ile ilişkilendirilebileceği değerlendirilmektedir. Mülk sûresinin ana teması, Allah'ın varlığı ve kâinatı O'nun yönettiği gerçeğinin yanı sıra özellikle âhiret hayatıdır. Sûrede kâinatın yaratılışına dair âyetlerin yer alması ve bu âyetlerde soru edatlarının kullanılması, bunların âyetlerin anlaşılmasındaki katkılarının belirlenmesi, bizi bu araştırmaya yönelten en temel neden olmuştur. Söylenen bir sözün fasih olmakla birlikte yer ve zamana da uygun olarak ifade edilmesi anlamına gelen belâgat, meânî, beyân ve bedî' olmak üzere üç bölüme ayrılır. Meânî bir sözün yerinde olma şartlarını, sözün yere ve zamana uygun olup olmadığını inceleyen ve bunun kurallarını ortaya koyan ilim dalıdır. Beyân bir manayı farklı söz ve üsûllerle anlatmayı öğreten, belirli üsûl ve kuralları olan bir ilimdir. Bedî' ise yerine ve kişiye göre söylenecek sözlerin lafız bakımından eksiksiz, anlam yönünden de akla uygun ve bir ahenge sahip olmasının üsûl ve yöntemlerini inceleyen bir ilimdir. Çalışmada Mülk sûresinin belâgat ilminin tüm ana başlıkları ile ilgili âyetlerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışma ile özellikle Mülk sûresindeki istifham edatlarının yer aldığı âyetlerde Yüce Allah'ın yaratma sıfatına dikkat çekildiği, O'nun güç ve kudretinin sonsuz olduğu, buna karşılık insanların zihinlerini meşgul eden sözde ilahların herhangi bir iyiliği sağlamak ya da bir kötülüğü ortadan kaldırmak gibi güçlerinin bulunmadığı belirtilmektedir. Sûrede insan zihninin varlık âleminde dikkatinin yoğunlaşması istenirken, bunun tek amacının insanın şeref ve onurunun kurtarılması olduğu açıkça görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Mülk sûresi, Belâgat, Meânî İlmi, İnşâ Sanatı, İstifham sanatı.

Abstract

This article focuses on Sûrat al-Mulk, the 67th chapter of the Qur'an. In this context, it examines the assessments of both classical scholars of balāgha (Arabic rhetoric) and Qur'anic exegetes regarding the verses of this sûrah. In addition, it evaluates how the scholars relate these verses to the various subfields of the science of balāgha. The main theme of Surah al-Mulk is the existence of Allah, His dominion over the universe with a particular focus on the afterlife. Rhetoric is defined as the eloquent and contextually appropriate expression of spoken words, divided into three branches: ma'ânî, bayân, and badî'. It is divided into three parts: meânî, beyân and bedî'. This study initially examines the overarching(/overall) messages of Surah al-Mulk, the central topics it emphasizes, and the goals it seeks to accomplish. The study reveals that Surah al-Mulk encompasses verses relevant to all major branches of rhetorical science. Furthermore, it highlights that verses containing expressions of resignation in Surah al-Mulk emphasize the creative attributes of Almighty Allah, underscoring His infinite power and might, while demonstrating that imaginary deities in human minds lack the ability to grant benefits or prevent harm. While directing the human mind to contemplate the realm of existence, the surah clearly aims to uphold human honor and dignity as its sole purpose.

* Dr. Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, cemalsandikci@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5767-1161, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 24/03/2025, Accepted/Kabul Tarihi: 03/09/2025, Published/Yayın Tarihi: 18/09/2025.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Sûrat al-Mulk, Rhetoric, Semantics, Insha Art, Resignation Art.

Giriş

Bu çalışmada öncelikle Mülk sûresinin genel olarak vermek istediği temel mesajlar ile özelde ele aldığı konular tespit edilerek, bunların hangi hedeflere yönelik olduğu değerlendirilecektir. Bunun yanında sûrede yer alan ifadelerin nasıl bir belâgat örgüsü içinde yapılandığı, beyân, meânî ve bedî' ilimleri çerçevesinde hangi edebî sanatlarla yer verildiği de incelenecek; sûrenin lafzî ve manevî güzellikleriyle muhatap üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Mülk sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in Mekke döneminde inen ve otuz âyetten oluşan önemli sûrelerinden biridir. İsmi, sûrenin ilk âyetinde yer alan “الْمُلْكُ” (mutlak hükümlerlik) kelimesinden almaktadır. Tematik olarak Allah'ın varlığı, birliği, kâinatın yaratılışı ve ahiret hayatının gerçekliği gibi temel inanç esaslarını merkeze alan bu sûre, teolojik içeriği kadar belâgat açısından da zengin bir anlatıma sahiptir.

Mülk sûresinin belâgat açısından önemi, onun inşâ (kuruluş) yapısı, beyân (açıklık ve ifade), meânî (anlam) ve bedî' (söz sanatları) ilminde görülen inceliklerle ortaya çıkar. Sûredeki cümleler, genellikle murâd-ı muhataba (muhtemel okuyucu ya da dinleyiciye yönelik) güçlü ve etkili bir şekilde yöneltilmiş olup, kelimelerin seçimi ve cümlelerin düzenlenişi açısından nazım ve nesir özellikleri taşır.

Özellikle, teşbih (benzetme), kinâye (örtülü anlatım), mecaz (mecazi anlam kullanımı), mübalağa (abartı), tebşîr ve tadrîc (aşamalı anlatım), ve istifhâm (soru sanatı) gibi belâgat sanatlarına geniş ölçüde yer verilmiştir. Bu sanatlar, sûrenin muhatap üzerinde güçlü bir tesir bırakmasını sağlamakta, anlam ve hissiyatın derinleştirilmesine imkân vermektedir. Örneğin, “yedi kat göğün yaratılması” tasviri, kâinatın düzen ve mükemmelliğini göstermek üzere hem akli bir delil sunmakta hem de teşbih ve tefrit unsurlarıyla estetik bir vurgu yapmaktadır.

Beyân ilmi açısından, sûrede kullanılan ifadeler son derece açık ve anlaşılırdır; ancak aynı zamanda derin manalar içermekte ve meânî ilmi çerçevesinde birden fazla anlam katmanına sahiptir. Bu durum, sûrenin lafzî zenginliğini ve anlam çeşitliliğini ortaya koyar. Bedî' ilmi kapsamında ise elest bezminden ahiret tasvirlerine kadar birçok âyette tekrâr, teşhis, kinâye gibi sanatlar dikkat çekmektedir.

Bu çalışma, Mülk sûresinin belâgat özelliklerini kapsamlı bir biçimde ortaya koymayı hedeflemektedir. Sûredeki beyana dair atıflar, meânî zenginliği ve bedî' sanatların bir arada kullanımı, sûrenin hem teolojik hem de edebî açıdan ne denli güçlü ve etkileyici bir metin olduğunu göstermektedir. Böylece Mülk sûresi, Kur'ân'ın sadece anlam bakımından değil, aynı zamanda Arap edebiyatı ve belâgatı açısından da önemli bir örnek teşkil etmektedir.

1. Belâgat İlmi ve Mülk Sûresinde Yer Alan Belâgat Uygulamaları

Belâgat, kelime anlamı varmak, ulaşmak anlamına gelen بلغ fiilinden türemiş mastar bir kelimedir.¹ Bu durum bazen sözün kendisinde, bazen belâgat açısından, kimi zaman da söz sahibinin vasfında tezahür eder. Bir sözün fasih olması hem de mevcut durumun gereğine

¹ Ebû Osmân 'Amr b. Bahr el-Câhîz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (Beirut: y.y.ts.), 1/88-97.

uygun olması (muktezây-ı hâl) aynı zamanda o sözün belîğ olduğuna işaret eder.² Belâgat ilminde hâl, bir konuşmacıyı muhatap olduğu kişilere yönelik olmak üzere özel bir tarzda konuşmaya sevk eden durumdur.³

Belâgat ilminde mütekellim yani konuşan kişinin belâgatı denilince konuşan kişinin amacını, gayesini belîğ bir kelimla, yani açık ve anlaşılır bir sözle ifade edebilme kudreti⁴ olarak tanımlanır.

1.1 Beyân İlmi ve Mülk Sûresinde Beyân

Beyân البيان kelime olarak ortaya koymak, açıklamak ve anlaşılır olmak anlamlarına gelir. Belâgat ilmindeki anlamı ise bir manayı farklı söz ve usullerle anlatmayı öğretene, belirli üsûl ve kuralları olan ilim dalı olarak tanımlanır. Belâgat ilmini meydana getiren üç ilim dalından biridir.⁵ Beyân kelimesi Kur'ân'da şöyle geçer: هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ “Rahmân Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyânı (konuşmayı ve düşüncelerini açıklamayı) öğretti.”⁶

Bu âyetten de anlaşılacağı üzere beyân açıklama anlamını ifâde eder. Beyân ilmi kurucusu olarak Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Temîmî (öl. 210/825) olarak kabul edilir. Daha sonra bu ilme dair çalışan âlimler; Câhız (öl. 255/869), Kudâme b. Ca'fer (öl. 377/948), İbn Raşîk el- Kayrevânî (öl. 456/1064) ve Abdülkâhir el-Cürcânî (öl.471/1078).⁷ önemli eserler vermiştir.

Beyân ilmi teşbih, istiare, mecâz ve kinâye olmak üzere 4 kısıma ayrılır.

1.1.2 İstiare

İstiare sözlükte bir şeyi kaldırmak ve onu bir yerden alıp başka bir yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç olarak istemektir.⁸ Beyân ilminde ise istiare hakiki anlam ile mecazi anlam arasındaki benzerlik sebebiyle bir kelimenin manasını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır.⁹ İstiare mecâz türlerinden sayılır. İstiare sanatında el-Muste'âr, el-Müstear minh, el-Muste'âr leh ve el-Câmi' olmak üzere dört rükün bulunur.¹⁰

² el-Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, 1/88-97.

³ Ahmed Mustafa el-Merâgî, *'Ulûmu'l- belâğa* (Beyrut: y.y., 1984), 36.

⁴ Sa'düddîn Teftâzânî, *Telhîs* (İstanbul: Matbaa-i 'Âmire, 1891), 32.

⁵ Nusrettin Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı* (İstanbul: İFAV., 2009), 33.

⁶ Âl-i 'İmrân 3/138.

⁷ Abdulaziz Atik, *İlmu'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedi'* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1985),13-24; Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, 34.

⁸ Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab* (Beyrut: y.y.,ts.), 4/618; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, nşr. Naîm Zerzûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, 1403/1983), 369; Ebû Tâhir Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Muhammed Naîm el-Arksûsî. (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2005), 573; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri: Belâgat* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1989), 154.

⁹ Hasan el-Kayrevânî el-Ezdî İbnü Râşık, *el-'Umde* (Beyrut: Daru'l-ma'rife, 1988)1/462-463; Abdülkâhir Cürcânî. *Esrâru'l-belâğa* (Kahire: Matbaatü'l-medenî, 1992), 30; Hatîb el- Kazvîni, *el-İzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*. nşr. M. Abdülmün'im Hâfâci (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1980), 2/407; Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 354; İn'âm Fevâl Akkâvi, *el-Mu'cemu'l-mufasssal fî 'ulûmi'l-belâğa* (Beyrut: yy.1996), 90-91.

¹⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed Said el-Haffâci, *Sırru'l-fesâha* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1982), 120; Mecdî Vehbe- Kâmil el-Mühendis, *Mu'cemü'l-mustalahati'l-'arabiyye* (Beyrut: Mektebetü Lübnan en-Nâşirûn, 1984), 27-30.

İbni Mu'tez bir şiirinde şöyle der:

جَمَعَ الْحَقُّ لَنَا فِي إِمَامٍ، قَتَلَ الْبُحْلَ وَأَحْيَا السَّمَّاحَ¹¹

“Bizim hakkımız, cimriliği öldüren ve cömertliği ihya eden bir imamda toplanmıştır.”

1.1.2.1 İstiare-i Tasrîhiyye

İstiare-i tasrîhiyye, içinde müşebbehin lafzı açıkça zikredilen ve müşebbeh hazfedilen istiaresidir.¹² Türk dilinde buna açık istiare denilir.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

“Gerçek şu ki biz yakın göğü kandillerle süsledik. Ayrıca bunlarla şeytanların taşlanması sağladık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık.”¹³

Muhyiddîn Dervîş'e göre bu âyetle istiare tasrîhiyye vardır. Çünkü yıldızlar lambalara benzetilmiştir. Âyetle müşebbeh hazfedilmiş, müşebbehun bih ise bâki kalmıştır.¹⁴

1.1.2.2 İstiare-i Mekniyye

Müşebbehun bih'in lafzı hazfedilen ve kendisi ile ilgili bir hususla ona işaret edilen istiaresidir. Buna kapalı istiare de denilir.¹⁵ Kur'ân'da şöyle buyrulur:

الرَّ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

“Elif-lâm-râ. Bu, rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır.”¹⁶

تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ

“Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Oraya her bir grup atıldıkça, muhafızları onlara, “Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?” diye sorarlar.”¹⁷

Müfessir Sâbûnî'ye göre bu âyetle istiare-i mekniyye vardır. Çünkü Yüce Allah, kaynaması ve alevinin şiddeti hususunda cehennemi, öfkesinin şiddetinden neredeyse patlayacak derecede düşmanına şiddetli kin ve öfke duyan kimseye benzetti. O'na göre, âyetle Yüce Allah, ‘müşebbehun bih’i hazfederek ve istiare-i mekniyye yöntemiyle, ona levazımatı arasında yer alan bir unsur - yani şiddetli kin - aracılığıyla işaret etmiştir.¹⁸

¹¹ Abdullah İbnü'l-Mu'tezz, *Divan* (İstanbul: y.y., 1950), 133.

¹² Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 373; Tîbî, et-Tibyân, 232; İrfan Matracî, *el-Câmi'*, 140; Kadri Mâyû, *el-Mu'în fî'l-belâğa*, 42-43.

¹³ el-Mülk 67/5.

¹⁴ Muhyiddîn Dervîş, *İ'râbü'l-kur'ânî'l-kerîm ve beyânüh* 7. Basım (Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 1999), 5/20

¹⁵ Eyyub b. Musa Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1993), 101-102; Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, 92; Ebû'l-bekâ, *el-Külliyât*, 101-102; Bedevî Tabâne, *Mu'cemü'l-belâğati'l-'arabiyye* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997), 607-608.

¹⁶ İbrâhîm 14/52.

¹⁷ el-Mülk 67/8.

¹⁸ Sabuni, *Safvetiit-tefâsîr*, 3/422.

1.1.2.3 İstiare-i Temsiliyye

İstiare-i Temsiliyye aralarındaki benzerlikten dolayı, esas manası dışında bir manaya kullanılan terkiptir. Bunda esas manayı kastetmeye engel bir karîne de bulunur.¹⁹ Haşr sûresinde şöyle buyrulur:

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

“...evlerini, kendi elleriyle ve inananların elleriyle yıkmadalar, artık ibret alın ey can gözünü açık olanlar.”²⁰

(Bu söz doktorun emrini dinlemeyen ve böylece bu davranışı, onun helakına sebep olan hastaya denir).²¹ Mülk sûresinde şöyle buyrulur:

أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Şimdi (düşünün, önünü görmeden), yüzüstü sürünen mi hedefe erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?”²²

Sâbûnî'ye göre bu âyette istiare-i temsiliyye vardır. Çünkü âyette, mümin ve kâfir için misal getirme anlatılmıştır. Mümin dosdoğru yolda dimdik yürür, kâfir ise, yüz üstü eğilmiş olarak cehenneme doğru yürür.²³

1.2. Meânî İlmi ve Mülk Sûresinde Meânî

Meânî, duruma ve yerine göre söylenen sözlerin durumu kendisi aracılığıyla bilinen bir ilimdir.²⁴ Meânî ilmi haber ve inşâ cümleleri olmak üzere iki kısma ayrılır.

1.2.1 Haber cümlesi

Bir sözü irad eden kimseyi sözünde doğrudur ya da yanlıştır şeklinde bir değerlendirme yapılan cümlelere haberî nitelikli cümleler denilir.²⁵

1.2.2 İnşâ Cümlesi

İnşâ ise herhangi bir cümle söyleyene doğru ya da yanlış gibi bir değerlendirme yapamayacağımız cümle çeşitleridir.²⁶ Örneğin اَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ “Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de

¹⁹ Ziyaeddîn İbnü'l-Esîr, *Kifâyetü't-talib* (Musul: yy. 1982), 160; Kazvînî, *İzâh*, 2/441; Suyûtî, *Mu'terekü'l-akrân* (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1988), 2/214; Mehmet Rıfat, *Mecâmi'ül-edeb İlmi'l-beyân*, 287.

²⁰ el-Haşr 59/2; Ali el-Cârim-Mustafa Emîn, *el-Belâğatü'l-vâzıha*, 99.

²¹ Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, 137.

²² el-Mülk 67/22

²³ Sabunî, *Safvetüt-tefâsîr*, 3/422.

²⁴ Fazl Hasan Abbâs, *el-Belâğa funûnuhâ ve efnânuhâ, ilmü'l-Meânî* (Ammân: y.y., 2004), 87-88.; Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Şerhu durusi'l-belâğa*, thk. Eşref b. Yusuf, (Kuveyt: y.y., 2005), 31; İn'âm Fevâl 'Akkâvî, *el-Mu'cemü'l-mufassal fî 'ulumi'l-belâğati ve'l-bedî' ve'l-meânî*, (Beyrut: y.y., 1996), 607.

²⁵ Abdulkâhir el-Cürçânî, *Delâilü'l-i'câz* (Kahire: Matbaatü'l-medenî, 1992), 528-529; Fahrüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer et-Taberistânî, *Nihâyetü'l-i'câz fî dirâyeti'l-i'câz* (Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyin, 1985), 149; Sübkî, 'Arûsu'l-efrâh, 1/100/106.

²⁶ Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali, *Miftâhü'l-'ulûm*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1987), 302- 307; Ahmed Mustafa el-Merâğî, 'Ulumu'l-belâğa (Beyrut: y.y., 1984), 59; Abdü'l-Fettâh Feyûd Besyûnî, 'İlmü'l-meânî, (Kâhire: y.y., 2004), 69-71; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâğa fî'l meânî ve'l-beyân ve'l-bedî'* (Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1999), 55

sabah namazını.”²⁷ âyetinde أَقِمْ emir fiil şeklinde gelip bir doğrulama ya da yanlışlama özelliğini taşımamaktadır.

1.2.2.1 İstifhâm

İstifhâm اِسْتَفْهَم fiilinin istif'al babına dönüşmüş şekli olan اِسْتَفْهَم mazi fiilinin mastar formu olup, bilinmeyen bir şey hakkında bilgi istemektir. İstifhâm için kullanılan birçok edat bulunmakla birlikte, en çok اُ hemze ve هـ edatı kullanılır.²⁸

1- Hemze (اُ)

اُ harfi ile genel anlamda bazen tasavvur ya da tasdik bazen de tasdik ile ilgili iki şeyin biri hakkında bilgi almak için kullanılır. Hemze'nin tasavvur sorusu olarak kullanılması müfret bir şeyi öğrenmek için sorulan sorudur. Tasavvur şeklindeki sorularda, hakkında soru sorulan müsnedün ileyh gibi unsurlardan biri hemzeye bitişik olarak ondan sonra zikredilen isimdir. Bu ismin اُ edatından sonra gelen bir dengi ve benzeri bulunur.²⁹

ءَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ

“Göklerin sizi yerin dibine batırmayacağından emin misiniz? Bir de bakarsınız yeryüzü altüst olmuş!”³⁰

Sâbûnî (1930-2021) bu âyeti şöyle açıklar: Ey kâfirler topluluğu! Rabbiniz, yeryüzünü, etrafında yürüyebileceğiniz şekilde size boyun eğdirdikten sonra, şimdi, O Yüce Rabbinizin sizi yere batırıp sizi karanlıklarda kaybetmesinden emin mi oldunuz? O zaman yer, sizi şiddetli bir şekilde sarsar.”³¹ Âyetten de anlaşılacağı üzere buradaki اُ istifhâm harfi yeryüzünün altının üstüne getirileceği hatırlatılarak inanmayanlara karşı bir uyarı, kınama, azarlama ve tehdit anlamlarını taşımaktadır. Ayrıca âyette geçen تَمُور kelimesinin muzari şekliyle istimrâr, yani devamlılık ifade ettiğini dolayısıyla böyle bir hadisenin ansızın meydana gelebileceğini ve bunun zaman alacağı neticesini de çıkarmamız mümkündür.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

“Üstlerinde kanatlarını açta kapaya uçan kuşları hiç görmediler mi? Onları (havada) rahmandan başkası tutmuyor. Şüphesiz O her şeyi görmektedir.”³²

Mülk sûresi 19. âyeti Yüce Allah'ın yaratmış olduğu varlıklar üzerinde insanların tedebbür etmelerini, düşünmelerini istemektedir ki burada gökyüzünde kanat çırpın kuşlara dikkat çekilmektedir. Bu âyette yer alan اُ soru edatı Yüce Allah'ın kâinatta câri olan

²⁷ el-İsrâ 17/78.

²⁸ Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükrim b. Ali b. Ahmed, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: y.y., ts.), 16/459; Kadrî Mayû, *el-Muîn fi'l-belâga* (el-Beyân, el-Bedî, el-Meânî), (Beyrut: y.y., 2000), 181; Muhammed b. Abdurrahman el-Kazvîni, *el-İzâh fi 'ulumi'l-belâga* (Beyrut: y.y.1980), 1/288.

²⁹ Nusrettin Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, (İstanbul: İFAV, 2009), 263.

³⁰ el-Mülk 67/16.

³¹ Muhammed Ali Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1986), 3/418

³² el-Mülk 67/19.

yaratmasına taalluk eden hususlarda insanların nasıl olur da düşünmedikleri hususunda taaccüp üslubu ile konu izah edilmektedir.

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي غُرُورٍ

“Peki, Rahmân'a karşı size yardım edecek askerleriniz kimler? İnkârcılar ancak derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar”.³³

Âyet-i Kerimede, Yüce Allah'a karşı tanrılar ihdas edenlerin Allah'a karşı herhangi bir eylemde bulunamayacakları ve bu kişilerin gaflet içinde oldukları ifade edilmektedir. Söz konusu âyet, hemze soru edatı ile başlamaktadır; bu edat, cümleye Allah'ın kudretini hiçe sayanları kınama ve yerme anlamı kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra, bu soru edatı cümleye, kâinatta cereyan eden her şeyin Yüce Allah'ın irade ve tasarrufu ile gerçekleştiğini de teyit etme işlevi kazandırmaktadır.

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ

“Yahut Allah lütfe ettiği rızık kesiverse size rızık verebilecek olan kim? Hayır! Onlar azgınlıkta ve haktan uzaklaşmakta ısrar ediyorlar.”³⁴

Mülk 21. âyeti de ا soru edatı ile başlamaktadır. Âyette yegâne rızık verenin Yüce Allah olduğu vurgulanarak inanmayanlar inanç konusunda tefekküre davet edilmektedir. Bu cümle aynı zamanda rızık verenin sadece ve sadece Yüce Allah olduğuna dair bir takrir ifadesidir. Bütün bunlara ek olarak âyette onların küfür konusundaki inat ve ısrarcı tutumlarına dikkat çekilmektedir.

أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Şimdi (düşünün, önünü görmeden), yüzüstü sürünen mi hedefe erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?”³⁵

Âyette geçen ا (hemze) soru edatı cümleye öğüt almak anlamı kazandırmaktadır. Zira âyet yüzüstü sürünen ile ayakları üzerinde yürüyen varlıkları mukayese etmektedir. İnsan ayakları üzerinde yürür. Bu da hidâyet üzerinde olmayı ifade eder. Yüzüstü sürünmekten maksat ise hidâyetten uzak olma anlamını taşır. Âyet aynı zamanda inanmayanların umutsuzluk, kararsızlık, zihinsel karmaşa gibi birçok olumsuz haller yaşadıklarının da delili olmaktadır. Âyetin sonundaki صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ifadesi de hidâyet üzerinde olanların övüldüğünü anlatmaktadır.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ

“Bir de şunu sor: “Suyunuz çekilirse size akarsuyu kim getirebilir?”³⁶

Mülk sûresinin 30. âyetinde insan yaşamı için son derece elzem olan bir kaynağa, suya dikkat çekilmektedir. Âyette her canlının istifade ettiği ve onsuz yaşamasının asla mümkün olamayacağı suyun yüce Allah'ın bir ihsanı olduğu, O'nun kudret ve azametinin bir tecellisi olduğu vurgulanarak, suyun çekilmesi, yok olması halinde O'nun dışında hiçbir varlığın asla

³³ el-Mülk 67/20.

³⁴ el-Mülk 67/21.

³⁵ el-Mülk 67/22.

³⁶ el-Mülk 67/30.

suyu tekrar getiremeyeceği anlatılmaktadır. Son bölümde de size akarsuyu kim getirebilir cümlesiyle asla mümkün olamayacağı, dolayısıyla Allah'ın güç ve kudretini tanıyıp O'na kulluk vazifesini ifa etmeleri gerektiği mesajı verilmektedir.

2-Kim (من)

من soru edatı ile akıllı varlıkların durumuna dair bilgi talep edilir.³⁷ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى

“Firavun, sizin Rabbiniz de kimmiş ey Musa, dedi.”³⁸

أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ

“Yahut gökte olanın üzerinize taş yağdıran bir fırtına göndermeyeceğinden emin misiniz? Uyarılarımın ne demek olduğunu yakında anlayacaksınız.”³⁹

Âyet dikkatle incelendiğinde görülecektir ki burada biri مَ diğeri de كَيْفَ olmak üzere iki istifhâm edatı bulunmaktadır. Âyetteki مَ soru edatı 16. âyetle doğrudan bağlantılıdır. Uyarı ve tehdit anlamını ifade eder. Âyetin sonundaki كَيْفَ edatı ise bir taaccüp, şaşkınlık anlamını taşımaktadır. Zira âyetteki فَسَتَعْلَمُونَ “bileceksiniz”⁴⁰ muzari fiili bu anlamı teyit etmektedir. Bu durum, Arap dilinde soru edatlarının muhataptan yalnızca cevap almak amacıyla değil; aynı zamanda bahsi geçen durumlarla ilgili tehdit, şaşkınlık, inkâr gibi çeşitli anlamları da taşıdığını göstermektedir.

3 - Mi (هل)

Bu istifhâm edatı sadece tasdik sorusu için kullanılır. Örneğin هل جاء صديقك؟ sorusuna ancak نعم/ evet ya da لا/ hayır olarak cevap verilebilir.⁴¹ هل soru edatı bazen mübtedanın durumunu sormak, bazen mefûlun durumunu sormak, bazen zarfın durumunu sormak, bazen de hal'in durumunu sormak için kullanılır. هل soru edatı sûrede bir âyette zikredilmiştir.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ لَا هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ

“Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?”⁴²

³⁷ Bedevi Tabâne, *Mu'cemü'l-belâğati'l-'arabiyye*, 523.

³⁸ Tâhâ 20/49.

³⁹ el-Mülk 67/17.

⁴⁰ el-Mülk 67/17.

⁴¹ Bekrî Şeyh Emin, *el-Belâğati'l-'arabiyye*, 'ilmü'l-meânî (Beyrut: y.y., 2005), 87; el-Kazvîni, *el-İzâh*, 1/229; Ali el-Cârim, Mustafa Emin, *el-Belâğati'l-vâziha*, 99; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-mustalahati'l-belâğiyye* (Beyrut: Mektebetü Lübnan en-Nâşirûn), 1996), 109; Kadri Mayû, *el-Mu'în fi'l-belâğa*, 181; İrfân Matracı, *el-Câmi' li Funûni Lüğâti'l-'Arabiyye ve'l-'Arûz*, 1. Basım. (Beyrut: y.y.1987), 58; Abdurrahmân Hasan Habenneke, *el-Belâğati'l-'arabiyye*, 2 Cilt. (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1996), 1/261-263

⁴² *Kur'ân Yolu Meâlî*, çev., Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrırcı-İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), el-Mülk 67/3.

Âyette geçen هَلْ soru edatı olumsuzluk ifade eden ما anlamında olup buradaki edat tekit ve ispat anlamını ifade etmektedir. Yani asla bir çatlak, bir düzensizlik görmüyorsun anlamını taşır. Âyette aynı zamanda Yüce Allah insan nefsinı gökyüzüne yönlendirerek oradaki harikulâde güzelliğe dikkat çekmektedir.⁴³ İbn-i Âşûr (1879-1973) ise âyetteki هَلْ edatının takriri yani tekit anlam ifade ettiğini, amacın da görmek ve düşünmeye teşvik olduğunu beyan eder.

4- Ne zaman (متي)

متي soru edatı gerek geçmiş zaman, gerekse gelecek zaman olsun zamanın belirtilmesi amacıyla kullanılır.⁴⁴ Bu edat Mülk sûresinde sâdece 25. âyette zikredilmiştir. Kur'ân'da şöyle buyrulur: مَتَى نَصْرُ اللَّهِ: “Allah'ın yardımı ne zaman?”⁴⁵ Meti lafzı Kur'ân-ı Kerîm'de 9 âyette geçer.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ

“Doğru sözlü iseniz (söyleyin), bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?” derler⁴⁶

Âyette مَتَى /ne zaman? anlamındaki soru edatı yer almaktadır. Bir eylemin ne zaman tahakkuk edeceğini ifade etmek için kullanılan bu edat, burada tereddüt, keyfilik, düşünceden mahrumiyeti ihtiva eden bir yapıya bürünerek inanmayanların bulunduğu saygısızca tutuma işaret etmektedir. Aynı zamanda inanma konusunda hâlâ tereddüt yaşayanların içinde bulundukları ümitsizlik, zor durumda kalma gibi psikolojik tedirginlik hallerini anlatmaktadır.

1.2.2.2 'Atf (bağlaçlarla veya anlam ilişkileriyle cümle ya da kelimeleri birbirine bağlama)

Eğmek, bükmek, meyletmek⁴⁷ anlamına gelen عَطَف fiilinin mastarı olan atf, belâgatın temel disiplinlerinden biri olan meânî ilmi kapsamında incelenir. Arapçada atf kelimesiyle ifade edilen bu yapı, sadece dilbilgisel bir bağ değil, aynı zamanda muhatap üzerinde anlam ve vurgu açısından nasıl bir tesir oluşturduğu ile de ilgilidir. Atıf bir cümledeki kelime ya da ifadelerin birbirine nasıl bağlandığı (atıf yoluyla), sözün muktezâ-yı hâle (duruma uygunluk) göre ne derece etkili kurulduğunu gösteren unsurlardan biri sayılır. Muhyiddîn Dervîş'e göre

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

“Üstlerinde kanatlarını açmış kapaya uçan kuşları hiç görmediler mi? Onları (havada) Rahmân'dan başkası tutmuyor. Şüphesiz O her şeyi görmektedir.”⁴⁸

⁴³ Seyyid Kutub, *fî Zîlâli'l-kur'ân* (Mekke: Dâru'l-Şurûk, 2003), 6/3631.

⁴⁴ Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, 270; es-Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, 313; Ali Bulut, *Belâgat Meâni- Beyân -Bedî'* 4. Basım (İstanbul: İFAV, 2015), 117.

⁴⁵ el-Bakara 2/204.

⁴⁶ el-Mülk 67/25.

⁴⁷ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 576.

⁴⁸ el-Mülk 67/19.

âyetinde fiilin (يَقْبِضَنَّ) isim (صَافَّاتٍ) üzerine atfedildiğine kanıt söz konusudur. Ona göre cümlelerin siyâkı قابضات şeklinde olmalıydı. Bu gizli bir nükteye binâen olmuştur. Zira ona göre uçuşma eylemi kanat çırpma ile gerçekleşir, Havada uçmak tıpkı denizde yüzmek gibidir.⁴⁹

1.2.2.3 Takdîm Tehir

Takdîm قَدَّمَ fiilinin masdar şekli olup, bir şeyi başka bir şeyin önüne almak anlamına gelir. Belâgat ilminde ise bir ibâreyi başka bir ibâreden önce zikretmek demektir.⁵⁰ Tehir ise أَخَّرَ fiilinin mastarıdır ve bir şeyi sonraya bırakmak ve bir işi geciktirmek gibi anlamlara gelir. Meânî ilminde ise bir ibâreyi bir ibâreden sonra ifade etmektir.⁵¹

قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا

“De ki: “O, Rahmân’dır; biz O’na iman etmiş ve O’na güvenip dayanmışızdır.”⁵²

Dervîş’e göre bu âyette takdim ve tehir sanatı vardır. Şöyle ki وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا cümlesinde meful öne geçmiştir. Âyette tevekkülün yüce Allah’a olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Zamir Yüce Allah’a racidir.⁵³

1.2.2.4 İtnâb

İtnâb أَطْنَبَ fiilinin masdarıdır. Lügat anlamı sözü uzatmak anlamındadır.⁵⁴ Terim anlamı ise herhangi yeni bir fayda için maksadı alışıl gelmiş ibâreden fazla ibâre ile ifade etmek demektir.⁵⁵ İtnâb sanatı üç kısma ayrılır: Zikrül-hâss ba’del ‘Amm (umuma delâlet eden lafızdan sonra hususa delâlet eden lafzı söylemek), zikrül-‘amm ba’del-hass (hususla delâlet eden kelimenin şanına önem vererek, ondan sonra umuma delâlet eden bir kelimeyi söylemek ve izah ba’del-ibhâm (manayı dinleyicinin zihnine yerleştirmek için üstü kapalı anlatımdan sonra konuyu açıklamak suretiyle yapılır.⁵⁶

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ

“O, yedi göğü tabaka yaratandır. Rahman’ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?”⁵⁷

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

“Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin hâlde sana dönecektir.”⁵⁸

⁴⁹ Muhyiddîn Dervîş, İrâbü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve Beyânuh, 8/17.

⁵⁰ İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, 12/466-467; Mevlevî, Edebiyat lügati, 157.

⁵¹ İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, 4/12.

⁵² el-Mülk 67/29.

⁵³ Muhyiddîn Dervîş, İrâbü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve Beyânuh, 8/21.

⁵⁴ Mehmet Rifat, Mecâmi’ul-edeb ilmi meânî (İstanbul: Dersaadet, 1890), 221-222; Bolelli, Belâgat Arap Edebiyatı, 366.

⁵⁵ Ali el-Cârim-Mustafa Emîn, el-Belâğatü’l-vâziha (Mısır: y.y., 1959), 250-251; el- Hâşimî, el-Cevâhirü’l-belâğa, 201.

⁵⁶ Hâşimî, el-Cevâhirü’l-belâğa, 201-206.

⁵⁷ el-Mülk 67/3.

⁵⁸ el-Mülk 67/4.

Âyetler Hz. Peygamber'e hitap ederek genel bir durumu ortaya koymaktadır. Yüce Allah bu âyetlerde yeryüzünde hiçbir dengesizliğin bulunmadığından bahsederek kendi güç ve kudretine vurgu yapmaktadır. İlk âyetteki *فَارْجِعِ الْبَصَرَ* ibaresi ile ikinci âyetteki *ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ* ibareleri arasında itnâb sanatı tezahür etmiştir. Çünkü dönme, bakma, yönelme anlamına gelen *ارْجِع* emir fiili iki defa zikredilmiştir.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ

“Yine şöyle derler: “Eğer kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateştekilerden olmazdık.”⁵⁹

فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ

“İşte böylece günahlarını itiraf ederler. Artık alevli ateştekiler Allah'ın rahmetinden uzak olsun!”⁶⁰

İlk âyette Yüce Allah İslam davetine karşı kayıtsız kalıp âhirette cezaya müstahak olanların pişmanlık duyacakları ve suçlarını itiraf edeceklerinden bahseder. Bu anlatım inanmayanlar için bir hayal kırıklığı ve pişmanlık, inananlar için de ibretlik bir hatırlatma durumunu ortaya koyar. Bu iki âyette geçen *أَصْحَابِ السَّعِيرِ* tamlaması ile *لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ* tamlaması arasında bir itnâb ilişkisi vardır.

1.3 Bedî' İlmi ve Mülk Sûresinde Bedî'

Bedî' ilmi, sözün estetik yönünü güçlendiren ve anlamı derinleştiren süsleme sanatlarını inceler. Tecnis, cinâs, tıbâk (zıtlık), mukabele, tekrâr ve teşhis gibi sanatlardan oluşur. Mülk Sûresi'nde bu sanatlara sıkça rastlanır.

1.3.1 Muhassinâtı Lafziyye (Lafızla İlgili Süsleme Sanatları)

Muhassinât-ı lafziyye, bedî' ilminin lafza dayalı yönünü oluşturan ve kelimelerin ses, ritim ve ahenk unsurlarıyla güzelleştirilmesini hedefleyen sanatları kapsar. Seci (uyumlu son sesler), cinas (sesteşlik), leff ü neşr (önce zikredilen kavramların sonra sıralanması) ve tekrar gibi sanatlar bu başlık altında değerlendirilir. Bu tür sanatlar, anlamı bozmadan sözün fonetik yönünü zenginleştirir, dinleyicinin dikkatini çeker ve mesajın akılda kalıcılığını artırır. Mülk Sûresi'nde bu tür lafzî sanatlara örnek teşkil eden ayetler, sûreye hem ritmik bir yapı kazandırır hem de Kur'ân'ın edebî üstünlüğünü ortaya koyar.

1.3.1.1 Secî

Seci lügat olarak güvercin ve kumru gibi kuşların nağmelerini tekrarlamak suretiyle ötmelerine denilir.⁶¹ Belâgat ilminde ise seci, nesirde iki fasılânın son harflerinin birbirinin aynı olması anlamına gelir.⁶² Seci, murassa' seci, mutarrafa, mütevâzi, mütevazîn olmak üzere dört bölüme ayrılır.

⁵⁹ el-Mülk 67/10.

⁶⁰ el-Mülk 67/11.

⁶¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 8/150; Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, 447.

⁶² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'arab*, 8/150; Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, 447.

Seci murassa‘; iki mısradaki yer alan kelimelerin, kafiye ve vezin bakımından birbirine denk olması demektir.⁶³ Bir âyette şöyle buyrulur:

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ

“Kuşkusuz iyiler nimet içindedirler.”⁶⁴

وَالْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

“Kötüler ise kesinlikle cehenneme gireceklerdir.”⁶⁵

Bu iki âyette Yüce Allah ebrâr yani iyi kulların nimet içerisinde bulunacakları, füccâr yani kötü kulların ise cehennemde bulunacaklarından söz etmektedir. Bu iki âyetin son kelimelerinin “mim” harfi ile sona ermesi münasebetiyle seci sanatı ortaya çıkmıştır.

Mülk sûresinde seci murassa‘

نَذِيرٍ / فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٍ / Uyarılarımın ne demek olduğunu yakında anlayacaksınız!⁶⁶

فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرٍ / ama verdiğim ceza da nasıl olmuştu?⁶⁷

إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ / Şüphesiz O her şeyi görmektedir.⁶⁸

إِنَّ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ / Inkârcılar sadece derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar.⁶⁹

بَلْ لَجُوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ / Hayır! Onlar azgınlıkta ve haktan sapıp uzaklaşmakta ısrar ediyorlar.”⁷⁰

Bu ifadelerin sonlarında yer alan: نَذِيرٍ، نَكِيرٍ، بَصِيرٌ، غُرُورٍ، عُتُوٍّ، نُفُورٍ kelimeleri arasında kafiye uyumu (özellikle -ير ve -ور ses benzerliği) vardır. Bu benzerlik, secinin önemli bir unsurudur. Sadece ses benzerliği değil, harf yapısı, vezin ve anlam akışı da belli bir ritimle ilerlemektedir.

1.3.2 Muhassinâtı Maneviyye (Mana ile İlgili Süsleme Sanatları)

Muhassinât-ı mâneviyye, bedî‘ ilminin anlamla ilgili yönünü oluşturan ve sözün muhtevasını daha etkili, çarpıcı ve derinlikli kılmayı amaçlayan edebî sanatları kapsar. Tıbâk (zıtlık), mukabele (karşılaştırma), mübalağa (abartı), hüsn-i ta‘lîl (güzel neden gösterme), tecâhül-i ârif (bilip de bilmezlikten gelme) gibi sanatlar bu grupta yer alır. Bu sanatlar, sözün anlamına estetik bir boyut katmakla kalmaz, aynı zamanda muhatabın zihinsel ve duygusal tepkisini harekete geçirir. Mülk Sûresi’nde bu tür mânevî sanatlar aracılığıyla özellikle tehdit ve müjde içerikli ayetlerde güçlü anlam vurguları yapılmakta, sûre mesajını hem akla hem kalbe hitap edecek şekilde iletmektedir.

⁶³ Kazvîni, *el- İzâh*, 2/551; Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 453.

⁶⁴ el-İnfîtâr 82/13.

⁶⁵ el-İnfîtâr 82/14.

⁶⁶ el-Mülk 67/17.

⁶⁷ el-Mülk 67/18.

⁶⁸ el-Mülk 67/19.

⁶⁹ el-Mülk 67/20.

⁷⁰ el-Mülk 67/21.

1.3.2.1 Mukâbele

Mukâbele sözlükte قابل fiilinin mastar şekli olup bir şeyi başka bir şeyle karşılaştırmak ve yüz yüze getirmek gibi manalara gelir.⁷¹ Terim olarak mukâbele önce iki veya daha fazla manayı bir araya getirmek, sonra sırasıyla bunların karşılıklarını zikretmek demektir.⁷² Tevbe sûresinde şöyle buyrulur:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“Yapıp ettikleri karşısında artık az gülsünler, çok ağlasınlar!”⁷³

Âyette ağlamak ile gülmek fiilleri bir âyette toplanmıştır. Sâbûnî'ye göre mülk sûresinin “Rablerini inkâr edenlere cehennem azabı vardır. / وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

Orası ne kötü bir varış yeri!”⁷⁴ âyeti ile “Görmedikleri halde rablerinden korkup saygı duyanlara gelince, onları da hem bir bağışlanma hem de büyük bir ödül beklemektedir.”⁷⁵

Mülk sûresinde, anlam zıtlıklarına ve karşılaştırmalı anlatıma dayalı olarak kullanılan mukâbele sanatı dikkat çekicidir. Mukabele, iki karşıt anlamlı durumun ya da grubun art arda getirilerek karşılaştırıldığı, böylece anlamın güçlendirildiği bir muhassinât-ı mâneviyye sanatıdır. Bu sanata Mülk sûresinde, inkârcılarla müminlerin durumlarının peş peşe ele alındığı ayetlerde rastlanmaktadır.

Örneğin, “Rablerini inkâr edenlere cehennem azabı vardır. Orası ne kötü bir varış yeridir!”⁷⁶

âyetinde inkârcıların kötü akıbeti tehdit üslubuyla ortaya konulmuştur. Hemen ardından gelen

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ

“Görmedikleri halde Rablerinden korkanlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.”⁷⁷

ifadesinde ise inananlara yönelik bir müjde sunulmuştur. Bu iki ayet arasında anlam bakımından karşıtlık bulunduğu gibi, belâgat açısından da güçlü bir mukabele örneği söz konusudur. İlkinde azap ve kötü son, ikincisinde ise mağfiret ve mükâfat yer alır.⁷⁸ Böylece Kur'ân, muhatabın zihninde iki zıt durumu karşılaştırmalı biçimde canlandırarak mesajını daha etkili bir şekilde iletmektedir. Söz konusu yapı hem inananlara teşvik hem de inkârcılara tehdit işlevi görek belâgatın hem estetik hem de işlevsel yönünü yansıtmaktadır.

⁷¹ İbnü Fâris, *Mücemül mekayis fi luğa*, 872; İbn Manzûr, *Lisânül'-arab*, 11/540.

⁷² er-Râzî, *Nihâyetü'l-Îcâz*, 286.

⁷³ et-Tevbe 9/82.

⁷⁴ el-Mülk 67/6.

⁷⁵ el-Mülk 67/12.

⁷⁶ el-Mülk 67/6.

⁷⁷ el-Mülk 67/6.

⁷⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/422.

1.3.2.2 Tıbâk

Tıbâk طَبَق fiilinin mastar şekli olup bir şeyi diğerine uygun hale getirmek, iki şeyi birbirine eşit hale getirmek veya onları aynı hizaya getirerek yapıştırmak, dört ayaklı hayvanların yürürken ön ayaklarının izine basması anlamlarını taşır. Bedî' ilmindeki karşılığı ise hakikat olsun mecâz olsun iki zıt manayı bir arada zikretmek demektir. Tıbâk-ı selb ve tıbâk-ı manevî gibi iki kısma ayrılır: Tıbâk-ı selb aynı cinsten iki kelimenin bir defa olumlu, bir defa da olumsuz olarak veya aynı kelimenin bir defa olumlu, bir defa da olumsuz olarak bir arada zikredilmesidir. Tıbâk-ı manevî ise lafız bakımından değil anlam yönünden bir mutabakatın olmasıdır.

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ

*“Hanginizin daha iyi davranış ortaya koyacağını sınamak için ölüm ve hayatı yaratındır.”*⁷⁹ Bu âyet davranışların tetkik edilmesi için hayat ve ölüm hadisesinin varlığından söz etmektedir. Bu âyette ölüm ile hayat bir arada zikredilmiştir. İki zıt kavramın bir arada yer almasıyla tıbâk sanatı ortaya çıkmıştır.

وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

*“(Ey kâfirler) sözünüzü (ister) gizleyin, ister onu açıklayın. Çünkü O, sinelerin özünü bile hakkıyla bilendir.”*⁸⁰

Âyet-i Kerîme’de Yüce Allah insanın içinde gizli tuttuğu veya açığa çıkardığı ne varsa her şeyin O’nun bilgisi dâhilinde olduğunu vurgulamaktadır. Bu âyette de وَأَسْرُوا kelimesi ile أَوِ اجْهَرُوا kelimesi zıt kavramlardır, bu iki kavramın bir araya gelmesiyle tıbâk sanatı ortaya çıkmıştır.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

*“Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmazlar mı? Onları (havada) ancak Rahman tutuyor. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla görendir.”*⁸¹

Yüce Allah bu âyette insanların dikkatlerini gökyüzünde kanat çırpıp uçan kuşlara çekmekte ve kuşların havada uçabilmelerini sağlayan gücün kendisi olduğundan söz ederek, tek yaratıcı olduğu hakikatine işaret etmektedir.

Bu âyette de وَيَقْبِضْنَ صَفَاتٍ kelimeleri arasında tıbâk sanatı vardır.

Sonuç

Mülk Sûresi, içeriği kadar üslubuyla da Kur'ân'ın belâgat açısından güçlü sûrelerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Sûre boyunca kullanılan beyân, meânî ve bedî' ilimlerine dair edebî sanatlar hem sûrenin estetik değerini artırmakta hem de muhatabın zihninde derin tesirler bırakmaktadır. Sûrenin başında Yüce Allah'ın 'el-Mülk' sıfatıyla açılan kudret teması, devam eden ayetlerde yaratılış düzeni, göklerin katmanlı yapısı ve hayat ile ölümün yaratılışı

⁷⁹ el-Mülk 67/2.

⁸⁰ el-Mülk 67/13.

⁸¹ el-Mülk 67/19.

gibi kevnî delillerle örülerek, beyân sanatının en etkileyici ve çarpıcı örneklerini ortaya koyar. Bu bağlamda istiâre sanatı sûrede etkili bir şekilde kullanılmıştır.

Meânî ilminin temelini oluşturan muktezâ-yı hâl ilkesine tam uygunluk gösteren sûre, muhatabın psikolojik durumu dikkate alarak tehdit, uyarı ve müjde ifadelerini dengeli biçimde sunar. Özellikle inkârcılara yönelik inzâr (uyarma) ve müminlere yönelik tebşîr (müjdeleme) ifadelerinde, sözün maksada uygun şekilde şekillendirilmesi sûreye yüksek bir belâgat kazandırmaktadır. İstifhâm edatlarının (همزة، هل، من، كيف، متى) sıkça kullanılması ise muhatabı düşünmeye sevk eden retorik bir yapı oluşturur. Bu sorular, bilgi arayışından ziyade, inkârı sarsmak, zihinsel farkındalık oluşturmak ve fitrata yönlendirmek gibi edebî ve psikolojik işlevler üstlenir.

Bedî' ilmi açısından ise sûrede hem lafzî hem de mânevî süsleme sanatları dikkat çekmektedir. Özellikle tıbâk (zıtlık), mukabele (karşıt anlamların peş peşe kullanılması gibi sanatlar sûrenin hemen her kısmında karşımıza çıkar. “O, ölümü ve hayatı yarattı” (الذي خلق الموت والحياة) ifadesi tıbâk sanatına; “Rablerini inkâr edenlere cehennem azabı vardır...” ve “Rablerinden korkanlara ise mağfiret ve büyük bir ecir vardır” ayetleri arasında kurulan mukabele ise mânevî bedî' sanatlarına örnek teşkil eder.

Ayrıca sûrenin ilk ve son âyetlerinde belâgatın zirveye ulaştığı görülür. İlk ayette Allah'ın yaratma ve hükmetme sıfatlarına atıfla başlayan güçlü bir giriş yapılırken, son ayette “Eğer suyunuz yerin dibine çekilirse size kim su getirebilir?” sorusuyla hem düşünceye sevk eden hem de acizliği itiraf ettiren etkileyici bir kapanış yapılır. Bu yapı, sûrenin bütünsel olarak ikna edici, düşündürücü ve estetik bir hitap gücüne sahip olduğunu ortaya koyar.

Sonuç olarak, Mülk Sûresi hem içerdiği teolojik mesajlar hem de bu mesajları aktarmada kullandığı üstün edebî sanatlarla, Kur'ân'ın belâgat yönünden seçkin sûreleri arasında yer alır. Sûredeki belâgî unsurlar sadece dilsel bir süsleme değil, aynı zamanda anlam derinliği, duygu etkisi ve akli ikna oluşturma açısından da işlevseldir. Bu yönüyle Mülk Sûresi, belâgat ilminin bütüncül bir örneğini sunar ve Arap edebiyatı ile Kur'ân ilimleri açısından incelenmeye değer zengin bir metin olarak öne çıkar.

Kaynakça

- Abdulazîz 'Atîk. *İlmu'l-meânî*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1985.
- Abdurrahmân Hasan Habenneke. *el-Belâğatü'l-'Arabiyye*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l- Kalem, 1996.
- Ali el-Cârim-Mustafa Emîn. *el-Belâğatü'l-vâzıha*. Mısır: y.y., 1959.
- Bedevî Tabâne. *Mu'cemü'l-belâğatü'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997.
- Bekrî Şeyh Emîn. *el-Belâğatü'l-'Arabiyye 'ilmü'l-meânî*. Beyrut: y.y., 2005.
- Besyûnî, Abdül'l-Fettâh Feyûd. *İlmü'l-meânî*. Kâhire: y.y., 2004.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat Arap Edebiyatı*. İstanbul: İFAV., 5. Basım, 2009.
- Bulut, Ali. *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî'*. İstanbul: İFAV, 4. Basım. 2015.
- Dervîş, Muhyiddîn. *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuh*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 7. Basım, 1999.
- Durmuş, İsmail. “Seci”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 26 Aralık 2024).
- el-Câhız. Ebû 'Osmân 'Amr b. Bahr. *el-Beyân ve't-tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: y.y., ts.
- el-Haffâcî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed Said. *Sırru'l-fesâha*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1982.

- el-Hâşîmî, Seyyid Ahmed. *Cevâhirü'l-belâğa fî'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. Beyrut: Mektebetü'l-'Asrıyye, 1999.
- el-Kazvînî, Muhammed b. Abdurrahman. *el-İzâh fî 'ulumi'l-belâğa*. 2 Cilt. Beyrut: y.y., 1980
- el-Merâğî, Ahmed Mustafa. *'Ulûmu'l-belâğa*. Beyrut: y.y., 1984.
- el-Useymin, Muhammed b. Sâlih. *Şerhu durusi'l-belâğa*. thk. Eşref b. Yusuf, Kuveyt: y.y., 2005
- er-Râzî, Fahrüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer et-Taberistânî. *Nihâyetü'l-i'câz fî dirâyeti'l-i'câz*. Beyrut: Dâru'l-'İlm'il-Melâyin, 1985.
- es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali. *Miftâhü'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1987.
- Fazl Hasan Abbâs. *el-Belâğa funûnuhâ ve efnânuhâ, ilmü'l-meânî*. Ammân: y.y., 2004.
- Firuzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûs*. Beyrut: Mektebetü Tahkîki't-Türâs fî Müesseseti er- Risâle, 1987.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *Te'vilü müşkili'l-kur'ân*. Beyrut: Dâru'l- Kutubi'l-'İlmiyye, 1981.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükrim b. Ali b. Ahmed. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: y.y., ts.
- İbn-i-Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et- Tâhir et- Tûnusî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: Dûru's- Sahnûn, ts.
- İbnü l-Mu'tezz, Abdullah. *Divan*. 2 Cilt. İstanbul: y.y., 1950.
- İbn Râşık. Ebû Ali el-Hasan el- Kayrevânî el-Ezdî. *el-'Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih ve nakdih*, 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l- Marife, 1988.
- İbnü'l-Esîr, Ziyaüddin Nasrullah b. Muhanned. *Kifâyetü't-tâlib fî nakdi kelâmi's-şâir ve'l-kâtib*. Musul: y.y., 1982.
- În'âm Fevvâl 'Akkâvî. *el-Mu 'emü'l-mufasssal fî 'ulumi'l-belâğati ve'l-bedî' ve'l-meânî*. Beyrut: y.y., 1996.
- İrfân Matracî. *el-Câmi' li funûni lügâti'l-'arabiyye ve'l-'arûz*. Beyrut: y.y., 1987.
- Kadrî Mayû. *el-Muîn fî'l-belâğa el-beyân el-bedî' el-meânî*. Beyrut: y.y., 2000.
- Kur'ân Yolu Meâli*, çev., Hayrettin Karaman- Mustafa Çağrıçı-İbrahim Kâfi Dönmez- Sadrettin Gümüş. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Kutub, Seyyid. *fî Zılâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Mekke: Dâru'-Şurûk, 2003.
- Matlûb. Ahmed. *Mu'cemü'l-mustalahati'l-belâğîyye*. Beyrut: Mektebetü Lübnan en-Nâşirûn, 1996.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1986.
- Teftâzânî, Saduddîn. *Telhîs*. İstanbul: Matbaa-i 'Âmire, 1891.